ԱՆՑՆՈՂ ՏԱՐԻԷՆ

ՈՂԲ· ԳԱԼՈՒՍՏ Ս· ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ

Տարւոյս Յուլիս 20ին, Լիզպոնի մէջ տեղի ունեցաւ մահը Տիար Գալուստ Սարգիս Կիւլպէնկեանի, որ ժամանակէ մը ի վեր աշխարհահռչակ դարձած էր իր հարստութեամբ· եւ հակառակ իր մեկուսացած կեանքին՝ իր անձին ու գործին շուրջ կ'առինքնէր համաշխարհային մամուլն ու լրագրութիւնը:

Մինչ հրապարակաւ կը յայտնենք մեր խորին ցաւակցութիւնը հանգուցեալին որդւոյն՝ Պր· Նուպար Կիւլպէնկեանի (Լոնտոն), եւ աղջկան՝ Տիկ· Ռիթայի (ամուսնացած Տիար Գէորգ Լորիս Եսայեանի հետ (Փարիզ), հակիրճ տողերով կու գանք ծանօթացնել մեր ընթերցողներուն՝ սեւ ոսկիի այս թագաւորին կեանքը:

Կիւլպէնկեան ծնած էր 1869ին, Սկիւտար, կեսարացի հարուստ ծնողէ: Հայրն ու հօրեղբայրը Պաքուէն քարիւղ արտածող վաճառականներ էին· հայրը տէրն էր նաեւ «Միջին Արեւելքի Մորկան» դրամատան:

Կիւլպէնկեան կը դաստիարակուէր անգլիական եւ ֆրանսական վարժարաններու մէջ, մասնաւորապէս Լոնտոն: 1890ին՝ հայրը զինք Պաքու կը ղրկէր, ծանօթացնելու համար նաւթի ճարտարարուեստին· նախաքայլն էր:

1902ին կը ստանար անգլիական հպատակութիւն· 1907ին կը միանար քարիւղի *Ռոյըլ Տըչ* եւ *Շէլ* ընկերութեանց: 1912ին կը հիմնէր քարիւղի Թրքական Ընկերութիւնը՝ Միջագետքի քարիւղը օգտագործելու նպատակով: Այս Ընկերութեան 40 առ հարիւրը իրն էր, 35 առ հարիւրը անգլիացիներուն, 25 առ հարիւրը գերմանացիներուն: Համաշխարհային Ա· պատերազմէն յետոյ՝ այդ Ընկերութիւնը կը կոչուէր *Իրաք Փէթրոլիըմ Քըմփընի*· գերմանական շահաբաժինը կ'անցնէր ֆրանսացիներուն, իսկ Կիւլպէնկեան կը տիրանար զուտ շահին հինգ առ հարիւրին:

Համաշխարհային Բ· պատերազմի սկզբնաւորութեան՝ ֆրանսական կառավարութեան մօտ կը ներկայացնէր Թեհրանի կառավարութիւնը· պարտուած Ֆրանսայի հետ կը քաշուէր Վիշի· եւ հուսկ, 1942ին վերջնականապէս կը հաստատուէր Լիզպոն, Ալիզ պանդոկը:

Անբաւ հարստութեան տէր, Կիւլպէնկեան գեղարուեստասէր ալ էր· ունէր ճոխ հաւաքածոյ մը հին դրամներու եւ թանկագին իւղանկարներու:

Իր ազգային գործունէութեան վայրն եղած է Հ· Բ· Ը· Միութիւնը: Պօղոս Նուպարի մահէն վերջ, 1930ին, Հ· Բ· Ը· Միութեան Նախագահ ընտրուած է· ու նուիրումով եւ հեղինակութեամբ վարած է այդ պաշտօնը երկու տարի, բերելով նաեւ իր նիւթական մասնակցութիւնը:

Կիւլպէնկեանի յատկացումներով կառուցուած են Լոնտոնի Ս· Սարգիս եկեղեցին (ի յիշատակ իր հօրը), Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանի՝ Կիւլպէնկեան Դարմանատունը, Երուսաղէմի Հայոց վանքին՝ Կիւլպէնկեան Մատենադարանը:

Կ'ըսուի թէ էջմիածնի տաճարի նորոգութեան կտակած է 400·000 տոլար, որոշ պայմաններով:

Իսկ բուն իր կտակը պիտի յատկացուի Փորթուկալի մէջ կազմակերպելի *Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան*, որ միջազգային բնոյթով հաստատութիւն մը կը թուի ըլլալ, իր մանրամասնութեանց մէջ տակաւին մեզի անծանօթ:

Կը մաղթենք որ օգտաւէտ ըլլայ ան Հայոց համար, որոնք՝ կը խորհինք՝ թէ շատ պէտք ունին նման բարենպատակ ու մարդասիրական օժանդակութեան, եւ սերունդներ կրնան երախտապարտ մալ իր անունին:

***

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

JEAN MECERIAN, S. J. — Bulletin arménologique : deuxième cahier. Mélanges de l'Université St. Joseph, (Tome XXX, Fasc. 4). Beyrouth, Im. Catholique, 1953, grand in 8-°, pg. 248.

Գեր· Հ· Յ· Մըսըրեան, երկար ատենէ ի վեր ձեռնհաս վարիչ Պէյրութի Սէն Ժոզէֆ համալսարանի հայագիտական ամպիոնին, իր Հայագիտական տեղեկագիրներու երկրորդ հատորով կու գայ ճոխացընել բանասիրական մատենադարանը:

Ծաւալով՝ աւելի քան կրկինը նախորդ հատորին (լոյս տեսած 1948ին, էջ 135), բովանդակութեամբ շատ աւելի ճոխ, այրավանդակութեամբ շատ աւելի հարուստ ու կատարեալ, կը դրաւէ համալսարանի Mélanges*-ներու երեսներորդ հատորին չուրջ 4/5ը (63–310):*

Ա· գլուխը (էջ 1–36) հաշուեկշիռն է հայ-իրանեան յարաբերութիւններու՝ Ե· դարուն· ուսումնասիրութիւն՝ նուիրուած Աւարայրի ճակատամարտի 1500-ամեակին: Բանասէր հայրը կու գայ քանդակել Վարդանանց պատերազմի դերն ու հսկայ նշանակութիւնը՝ քրիստոնեայ Հայաստանի եւ նոյնիսկ քրիստոնեայ Արեւելքի պատմավայրին մէջ: Աւելի քան դարու մը պատմական դէպքերու յեղաշրջումն է՝ զոր կու գայ ուրուագծել, իրենց քաղաքական եւ եկեղեցական փուլերով, որոնց մէջ դագաթ մըն է Աւարայրը, իր կարմիր Վարդանով· Քրիստոնեայ Հայաստանի պատմութեան ոսկեդարը:

Կուռօրէն կը գծէ շրջագիծը պատմական իրադարձութեանց՝ սկսելով Հայաստանի բաժանումէն· կ'անցնի ճշտելու 451ի դիցազնամարտին հեռաւոր ու մերձաւոր պատճառները՝ սկսած քրիստոնէութեան մուտքէն· ապա կը ներկայացնէ գլխաւոր դերակատարները, եւ հուսկ՝ դէպքերու գահավիժումը: Պատերազմին յաջորդ դէպքերը, մինչեւ 485, մինչեւ Դուինի յաղթական տօնը, աւելի եւս ցայտուն կը դարձնեն Աւարայրի հսկայ դերը:

Ուսումնասիրութեան կը յաջորդէ մատենագիտական ճոխ ցանկ մը, իբր լրացուցիչ՝ ծանօթութիւններու գիտական բաժինին· ուր կրնանք յաւելուլ Հ· Պօղոս Համէլեանի շահեկան յօդուածները· 1) «Արտաշատի ժողովը եւ անոր մասնակցող եպիսկոպոսները» (Բազմավէպ, 1951, թ· 9–10, էջ 256–262: 1952, թ· 1–2, էջ 4–10): 2) «Հայ եպիսկոպոսներու ինքնագլուխ ձեռնադրութեան մասին ընկատողութիւն մը»· (Բազմավէպ, 1952, թ· 7–9, էջ 149–152): Բացատրելի են, ուրեմն, Մեծարգոյ Հօր վերապահումները՝ Յովսէփի եպիսկոպոսութեան, Արտաշատի ժողովի վայրին, ու Եւդոկ եպիսկոպոսի թեմին նկատմամբ:

Բ· գլուխը (էջ 37–126) հատորին ամէնէն արժէքաւոր մասն է, ուր կը յայտնուի ներածական ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը Յայսմաւուրքներու ծագումին, խմբագրութեանց, ձեռագիրներուն, հրատարակութեանց եւ ուսումնասիրութեանց մասին: Քննական սուր դիտողութիւններ, յստակ ներկայացումով, կու գան դիտական հրապուրիչ դրոշմ մը ընծայել յօդուածին, որ լի է թուականներով, թիւերով, համեմատական անդրադարձութիւններով, վիճուած հարցերու ներկայացումներով: Յատկապէս արժէքաւոր է Կիրակոս Արեւելցիի խմբագրութեան պատկանող Յայսմաւուրքի ձեռագրի մը նկարագրութիւնը (էջ 93–114), եւ անոր մանրակրկիտ բաղդատութիւնը Փէշտիմալճեանի (1834) եւ Պայեանի (1910–30) հրատարակութեանց հետ:

Իր ամբողջութեամբ՝ արժէքաւոր ատաղձ մըն է Յայսմաւուրքի գիտական նոր հրատարակութեան մը ձեռնարկին ի նըպաստ:

Գ· գլուխը (էջ 127–175) վերապահուած է գծելու այժմէական պատկերը հայ գեղարուեստի պատմութեան· ճարտարա-

© National Library of Armenia